

*Radó Vilmos:*  
**A FUKAR FEJEDELEM**

Messze, messze Ázsiában, arra felé, ahol a nap felkel, van egy ország, úgy hívják, hogy Szamarkand. Ennek az országnak réges-régen volt egy különös fejedelme. Békés fejedelem volt, nem úgy, mint az ősei, akik mind éltek-haltak a harcért, háborúért. Ő a tudományokat kedvelte inkább, de kivált a versköltést. A harcokat ő nem vívta, hanem megénekelte. Udvari nép is nem olyan emberekből állott, akiknek nevei hadi véres tettekkel tündökölték, hanem olyanokból, akik bölcsességükkel és verseikkel szereztek hírt és dicsőséget. Ezeknek a körében mulatott legörömeztobb a fejedelem, ezeknek szavalta el verseit. Nem tudott betelni emberei dicséretével, akik elnevezték őt mennyei csalogánynak, zengő rózsabokornak, aranyszájú napfiának s az Isten tudja, még mi mindennek.

De bezzeg más költők műveivel szemben a fejedelem korántsem volt ám ilyen bőkezű a dicsérettel. Hirdette ugyan ország-világnak, hogy csak menjenek el ő hozzá a költők, mutassák be neki verseiket, s ha jóknak ítéli, arannyal, drágakövekkel jutalmazza őket. Mentek is seregesen a költők közéről, távolról, s elolvasták, elszavalták a fejedelemnek a saját verseiket. De a fejedelem hánya-veti módon vagy orrot fintorított, vagy ráfogta egy szegény költőre, hogy az a vers nem is az ő elméje szüleménye, hanem lopott jószág, hogy azt ő már így ismeri, úgy ismeri réges-régen. Bizonyságul el is mondta az egész verset, a költő nagy álmétkodására, könyv nélkül. Mert azt el is felejtettem megmondani, ez a fejedelem olyan csodálatos tehetséggel volt az Istentől megáldva, hogy egyszeri hallásra megtanult betéve egy költeményt, még ha jó hosszú volt is. És egy rabszolgája volt neki, aki kétszeri hallásra, egy szolgálója pedig, aki háromszori hallásra tudott könyv nélkül elmondani egy verset. Csakhogy ezt ők nagy titokban tartották, hármukon kívül a világon senki sem tudta.

Most is éppen Mahomedet fogadta a fejedelem, egy ősz-szakállú férfiút, a leghíresebb költőt. A csarnokban csak a rabszolga és a szolgáló voltak jelen.

– Hallom, atyámfia – szólt a fejedelem kegyesen intve a költőnek, hogy menjen közelebb hozzá. – Hallom, hogy egy új verssel akarsz engem gyönyörködtetni. Csak bátran, öreg, szavald el! Ha jó a te versed és eredeti, úgy, szokásom szerint, annyi aranyat méretek neked, amennyit a kézírata nyom.

Mahomed meghajtotta magát egész a földig, előhúzott bő ruhája fodraiból egy hosszú pergament s arról elolvasta nagy hévvel és lelkesedéssel legújabb versét. Mikor vége volt, várta nagy feszülten, mit szól majd a fejedelem.

– A vers szép, Mahomed, elmondani is elég szépen mondtad el; de újnak annyira nem új, hogy én azt már gyermekkorom óta tudom. Talán a dajkám is azzal altatott már el. Még most is tudom szóról-szóra. – És itt csakugyan elszavalta a fejedelem az öreg Mahomed versét elejétől végig, anélkül, hogy csak egyetlen egyszer is megakadt volna.

A költő tátva felejtette szemét, száját.

– Legyek áldozatod, felség – szólt hebegve Mahomed –, de én esküszöm, hogy ezt a költeményt csak az elmúlt héten én eszeltem ki, én költöttem, én szedtem rímekbe. Esküszöm, hogy előtted senkinek másnak ezt a verset se meg nem mutattam, se el nem olvastam. Hogy te, uram, mégis tudod könyv nélkül, amint saját fülemmel hallanom kellett, ezt én magamnak másként, mint csoda által, meg nem magyarázhatom.

– Már hogy volna ez csoda, atyámfia – felelt mosolyogva a fejedelem –, mikor az én cselédeim is ezt a verset dunnyogják minduntalan. Hé, rabszolga – folytatja a fejedelem a rabszolgához fordulva – tudod-e te ezt a verset?

– Tudom, uram, tudom! – s meg sem várva ura parancsolatát, rágyújtott a versre s úgy elmondta, mint a víz folyása, mint a karika csapása.

– De hiszen itt nincs mit bizonyítani – szól megint a fejedelem. – Ez ismert népv. Meglehet, nálatok nem annyira ismeretes, de itt Szamarkandban évszázadok óta minden leány, minden gyermek énekl. Az én szolgálóm, bizonyosan épp úgy tudja, mint én, mint rabszolgám. Mondd el csak, szolgáló!

És a szolgáló, hogy immár háromszor is hallotta a verset, a költőtől, a fejedelemtől s a rabszolgától, csakugyan elmondta hibátlanul.

– Uram! – szólt egészen elképedve Mahomed –, bocsáss meg nekem, én ártatlan vagyok! Nem akartam én felségedet ámítani. – Evvel az agg költő, aki szegényében szeretett volna a föld alá bújni, elhagyta a fejedelem palotáját.

Így járta meg nemcsak Mahomed, hanem egymásután még nagyon sok más költő. A városban, az országban szerte megbotránkozott rajta mindenki. Még a piacon is mind csak arról beszéltek az emberek, hogy milyen csúnya dolog a mesés gazdagságú fejedelemtől, hogy rút fukarságból csúfot úz annyi érdemes férfiúból.

Volt ott a városban egy Jusszuf nevezetű bölcs orvos, aki különösen a szembajos betegeket gyógyította nagy szerencsével. Ez sokat gondolkozott, sokat bosszankodott ezen az eseten. A versköltés neki nem volt kenyere; de hogy saját szemével lássa, hogy, mint áll a dolog, kapta magát, költött egy hosszabb verset, – óvatosságból még le sem írta – elment a fejedelem elé és csak úgy járt, mint akárhány költő ő előtte. Már elébb, mikor pórul járt írók szájából hallotta az esetet, szeget ütött a fejébe, hogy a fejedelem a költőket nem az ő írástudói jelenlétében fogadja, akik pedig egyébként mindig körülötte vannak, hanem kivétel nélkül a rabszolga és a szolgáló, a két cseléd jelenlétében. Most hát, ott járt a fejedelemnél s elszavalta előtte a maga költeményét, folyton-folyvást a három embert tartotta szemmel. Látta arcukon a feszült figyelmet, csak hogy el nem nyelték mindenki szavát. Többet egy pillanatig sem kételkedett, hogy a rabszolga és a szolgáló nem csak hogy tudnak a csalárdságról, hanem részesek is benne.

Vagy egy héttel azután, hogy Jusszuf kudarcot vallott a fejedelem előtt, meggy hozzá bekötözött szemmel egy leányzó s kéri, nézze meg a fájós szemét s adjon neki valami orvosságot. Jusszuf, alig hogy a szeme közé néz, nyomban ráismer a fejedelem szolgálójára. De a lány, mivel a szeme is rossz volt, meg hogy nem is gondolt arra, hogy orvos költő is lehessen egy személyben, meg nem ismerte Jusszufot. Ez meg a világért el nem árulta volna magát a szolgáló előtt, hanem így szólt magában: No most, Jusszuf, szedd össze az eszedet, mert akár hogymint, de ebből a vászon-cselédből ki kell csikarnod a titkot. Nézi, vizsgálja a leány szemét s egyre csóválja nagy komolyan a fejét. A szolgáló pedig, amint az orvos aggodalmas arcát látta, majd hogy el nem ájult ijedtében.

– Kérlek, jó uram, szólj, nyugtass meg! Csak nincs tán a szememnek veszedelmes baja?

De Jusszuf, mintha rá sem hallgatna, mintha a fájós szem vizsgálásban egészen elmerülne, tovább is a fejét csóválja és csak annyit mond: „Különös, valóban különös!”

Nosza elkezd most a szolgáló keservesen sírni-ríni:

– Én uram, teremtőm, mi lesz majd belőlem, mi lesz az én öreg, beteg anyámmal, ha megvakulok!

A bölcs orvos azután is egyre csak ezt hajtotta:

– Különös, valóban különös!

– De mondd meg hát – rimánkodott kétségbeesetten a leány –, mi a különös?

– Hogy mi a különös? – felelt az orvos. – Hát az a különös, leányom, hogy miként jöhetett te rád, egyszerű szolgáló-leányra, ez a baj, amely nem is szembaj, hanem agybaj, mikor ez csak olyan embereknél szokott előfordulni, akik sokat tanulnak könyv nélkül, akik emlékező tehetségüket nagyon megerőltetik.

E szavakra a szegény szolgáló még jobban megrémült. Úgy tetszett neki, mintha ördöge volna ennek az orvosnak, mintha betekintene egészen az agyvelejébe s látná, hogy ő ott mit gondol.

– Hát bizony igaz az – szólt folytonos sírás közt a leány –, hogy én, noha szolgáló vagyok, nagyon megerőltetem az emlékezetemet, mikor háromszori hallásra meg kell egy-egy verset tanulnom könyv nélkül. De azt magyarázd meg, jó uram, hogy van az, hogy a fejedelem rabszolgájának, aki kétszeri hallásra tanul meg egy verset, vagy még jobban a felségnek, aki egyszeri hallásra tanulja meg, hogy van az, hogy nekik nincsen semmi bajuk?

– Megmondom, leányom – felelt a bölcs orvos. – Ez onnan van, hogy nekik, mint férfiaknak, erősebb a természetük. Azután meg ki tudja, ha nem esnek-e majd ők is idővel ebbe a nyavalyába? Különben is nincs miért kétségbe esned. A baj nem veszedelmes. Ezekből a cseppekből csepegtess háromszor napjában négy-négy cseppet a szemedbe, s reménylem, néhány nap múlva teljesen kiépülsz. Csakhogy vigyázz, az emlékezetedet meg ne erőltesd túlságosan!

A leány fogta az orvosságot és megvigasztalva távozott az orvostól. Ez meg majd hogy nagyot nem ugrott örömeiben, hogy sikerült a titkot megtudnia.

– Hej, fejedelem, ravasz fejedelem – szólt –, csak hogy megkaparintottalak! Megállj! Megkeserülsz te azt, hogy annyi derék emberre rápirítottál.

Azonnal futott, egybegyűjtötte nagy titokban mind azokat a költőket, akiket a fejedelem megszégyenített, s ott közakarattal megállapították, mint fognak a zsugori fejedelem bosszút állani. Teljes két hónapig dolgoztak valamennyien egy hosszú versen. Ezt, mikor elkészült, elküldték a tisztos Mahomednek, hogy tanulja meg jól könyv nélkül, őt bízták meg vele, hogy a fejedelemnek ő mutassa majd be s megírták apróra a tervnek minden csínját-bínját.

Az öreg Mahomednek ugyancsak sok bajt okozott a hosszú vers tanulása. De végre mégis megtanulta. Ekkor útra kerekedett néhány szolgáló kíséretében és beállított a fejedelemhez, aki trónuson ült fényes csarnokában, mellette a két cseléd.

– Hatalmas fejedelem – szólt az agg költő –, hogy kiköszörüljem azt a csorbát, mely a múltkor, még most sem tudom, hogy esett költői hírnevemen, íme, kegyes színed elé lépek egy új művemmel, melyet a te hatalmas ősödről, a világbíró nagy Timúrról költöttem. Neked ajánlom azt, a méltó unokának, a költés fennkölt lelkű mívelőjének és bőkezű pártfogójának. Hallgasd meg, ó uram, és fogadd azt tőlem kegyesen.

– Köszönöm, Mahomed – így válaszolt a fejedelem –, hogy rám gondoltál. Nagyon örülök, ha kárpótlást adhatok elismeréssel és jutalmammal azért a kis kellemetlenségért, amit neked a múltkor okoztam. Ha eredeti a versed, úgy szokásom szerint, annyi aranyat méretek neked, amennyit a kézírata nyom. Halljuk!

Mahomed belekezd a költeménybe, amely telisded-tele volt mélységesnél mélysége-sebb gondolatokkal, végtelenül hosszú mondatokkal, nehéz és nagy ritkán hallott szavakkal és fordulatokkal. A költő mondja, egyre mondja, szünet nélkül, mintha még lélegzetet se venne. Csak úgy ömlenek ajkáról azok a végtelen tekervényes mondások, mint sziklás medrében a zuhanó hegyi patak. A fejedelem a rabszolgára néz, ez meg a szolgálóra; egy sor nem sok, de még annyit sem tud egyikük se megtartani a hosszú versből.

– No lásd, atyámfia – szólt tettetett örömmel a fejedelem, mikor Mahomed teljesen ki-merülve végig mondta a hosszú költeményt –, ez már szép is, meg eredeti is. Erről szívesen elismerem, hogy a te lelked gyümölcse és szívesen adom érte az ígért jutalmat. Ad'sza az írást, hadd méretem ki számodra az aranyat.

– Tüstént hozom felségednek – mond a költő és futott ki a teremből. De már egy pár perc múlva visszatért két szolgálóval, akik egy hatalmas gránitkövet cipeltek. Mahomed megállott a fejedelem előtt s a kőre mutatva így szólt:

– Ebbe a kőbe vésettem be, ó uram, arany betűkkel ősödnék dicsőségét, hogy tündököljön az idők végéig s ki ne törülhesse azt sem az emberek pusztító keze, sem az idő enyésző hatalma.

A fejedelem az ajkába harapott. Bántotta szörnyen, hogy kitudódott a turpissága meg hogy kifogtak rajta. De mit volt mit tennie? Fejedelmi szavával csak nem játszhatott! Kiméretett Mahomed számára két mázsa aranyat, mert annyit nyomott a gránitkő. A költő szolgálói pedig felrakták a tevékre és tovább állottak vele.

– Hála legyen neked, Mahomed – szólt a szolgáló. – Ezután aligha lesz szükséges az emlékezetemet megerőltetnem.